

NASZE POLSKIE BOCIANY

ANDRZEJ
WUCZYŃSKI

Bocian biały *Ciconia ciconia*
fot. Andrzej Wuczyński

Kilkadziesiąt tysięcy par lęgowych bociana białego sprawia, że Polska jest jego kluczową ostoją na świecie. Dzięki wieloletniemu monitorowaniu stanu jego populacji śledzimy zmiany liczebności, wzorce rozmieszczenia i elementy ekologii bociana, tworząc w ten sposób naukowe podstawy ochrony tego ptaka, stanowiącego symbol polskiego krajobrazu.

Bocian biały *Ciconia ciconia*, najbardziej polski ptak, symbol tradycyjnego krajobrazu rolniczego, zwiastun wiosny i dobrej nowiny. „Gdzie są bociany, tam jest szczęście w gospodarstwie” – pisał w 1958 roku nauczyciel szkoły gromadzkiej spod Koszalina w ankiecie dotyczącej występowania bocianów i stosunku ludzi do nich. Ankieta była wówczas elementem pierwszego ogólnopol-

skiego liczenia gniazd, powtarzanego odtąd co 10 lat. Bocian jest zatem, oprócz zakorzenienia w narodowej kulturze, modelowym obiektem badań populacyjnych i jednym z najlepiej poznanych gatunków dzikich zwierząt – jedynym stosunkowo liczny gatunkiem, dla którego możliwa jest bezwzględna ocena liczebności (policzenie wszystkich gniazd) na obszarach wielkości państw. Pelargologia (nauka o bocianach) jest też najdłuższym tematem badawczym Instytutu Ochrony Przyrody PAN, prowadzonym nieprzerwanie od 50 lat. Badania obejmują m.in. ocenę liczebności, rozrodczości, wzorce rozmieszczenia i elementy ekologii, tworząc w ten sposób podstawy ochrony gatunku. Zasadniczym elementem tych badań jest śledzenie zmian liczebności bociana, opisane w niniejszym tekście.

Doniesienia prasowe o prezentowanych tu badaniach bociana:
<https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C92251%2Cnaukowcy-potwierdzaja-w-poludniowo-zachodniej-polsce-wyrasznie-ubywa-bocianow>
<https://www.dziennikwschodni.pl/nauka/bocianow-coraz-mniej,n,1000307768.html>
<https://www.cenyrolnicze.pl/wiadomosci/agroekosystem-one-health-wspolne-zdrowie/26238-bocian-w-poludniowo-zachodniej-polsce-nie-jest-dobrze>
Publikacje naukowe:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/24750263.2021.1898685>
<https://doi.org/10.3161/00016454AO2021.56.2.011>
https://storkibisspoonbill.org/wp-content/uploads/2022/08/2021Opinion_Wuczynski_Final.pdf
Badania realizowano w ramach subwencji na działalność statutową IOP PAN

Badania IOP potwierdzają, że Polska była zawsze bocianią potęgą. Najstarsza ocena liczebności z 1958 roku wskazywała, że w naszym kraju gniazdowało około 46 tysięcy par, najwięcej na świecie.

W późniejszych dekadach populacja oscylowała między 30,5 (1984 r.) a 52,7 (2014) tysięcy par, co stanowiło 20–25% populacji światowej. Po tym czasie liczebność zaczęła jednak maleć i w XXI wieku Polska zaczęła tracić uprzywilejowaną pozycję kraju o największej liczebności bociana. Znane powiedzenie, „co czwarty bocian jest Polakiem”, przestało być aktualne.

W najlepiej zbadanej południowo-zachodniej części Polski (23% powierzchni kraju) w ciągu dekady 2004–2014 odnotowano redukcję liczebności wynoszącą aż 35%, a w woj. dolnośląskim nawet 42%. Jest to znaczny spadek, jak na długowieczny gatunek ptaka o stosunkowo wolnym tempie reprodukcji. Inne dane pokazały, że również w skali ogólnopolskiej notowano spadki liczebności, choć nie tak drastyczne. Co ciekawe, spadki na wyżynnych terenach Sudetów i Karpat okazały się o połowę mniejsze niż na nizinach, co sugeruje, że bocianom lepiej wiedzie się obecnie w górach. Nie wiadomo, co powoduje zmniejszanie liczebności, może to wynikać ze zjawisk zachodzących na lęgowiskach w Europie Środkowej, na trasie migracji bociana albo na jego afrykańskich zimowiskach. Jednym z powodów może być stopniowe przesuwanie centrum zasięgu bociana na północny wschód, prawdopodobnie w konsekwencji zmian klimatycznych. Jednak dotychczas brak jednoznacznych dowodów co do przy- czyn obserwowanych zmian.

Zaskakuje, iż spadkowe trendy polskie i środkowoeuropejskie są sprzeczne ze spektakularnym wzrostem światowej populacji bociana, obserwowanym od dawna. Wiele wskazuje na to, że Polskę, lub szerzej Europę Środkową, należy obecnie traktować jako obszar przejściowy, nacechowany zmniejszaniem liczebności, leżący pomiędzy rozległymi częściami arealu lęgowego o rosnących populacjach. Jest więc nadzieja, że witalne populacje bociana otaczające Polskę zaczną zasilać nasze tereny, odbudowując nieco osłabioną świetność populacji krajowej. Potwierdzeniem są wyniki z niektórych powierzchni objętych wieloletnim monitoringiem, gdzie liczebność w ostatnich latach przestała spadać. Najbliższe lata pokażą, czy oznacza to odwrócenie trendu i ponowny wzrost liczebności.

Podsumowując, badania bociana białego realizowane w IOP PAN ukazały demografię ważnego, dzikiego gatunku ptaka oraz ukształtowały wiedzę o stanie jego krajowej populacji. Były one możliwe dzięki połączeniu kilku obszarów badawczych, takich jak biologia populacyjna, ekologia historyczna, nauka obywatelska, dzięki dużej przestrzennej i czasowej skali badań, a także dzięki ich konsekwencji.

Andrzej Wuczyński

a.wuczynski@pwr.edu.pl

Zakład Ochrony Fauny

Instytut Ochrony Przyrody PAN

al. Adama Mickiewicza 33, 31-120 Kraków